

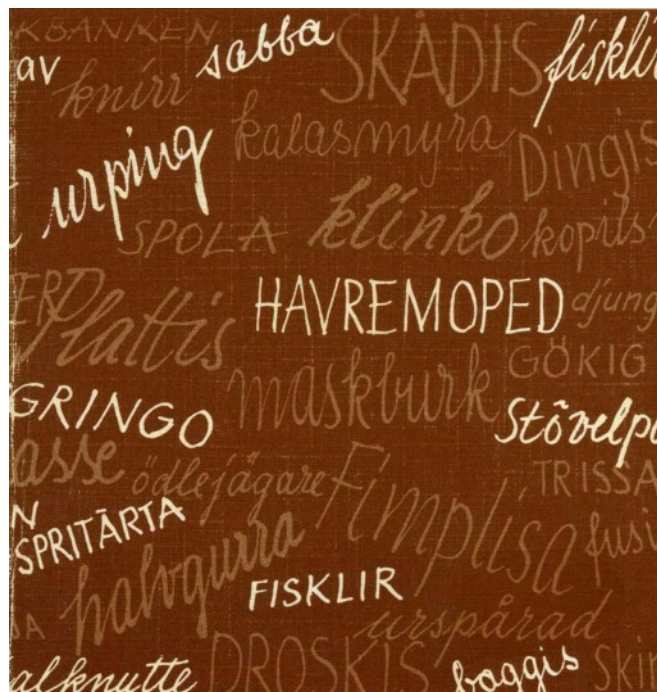
Om slangspråk, småkryp och amatörer

ANDERS N. NILSSON

Vad är slang?

Tanken slog mej att de svenska entomologernas bidrag till det vardagliga talspråk som benämns slang varit mycket begränsad. Slanguttryck, slang, anses vara lokala eller sociala varianter av det vardagliga talade språket, och innehåller ofta förenklade versioner av ord. Nationalencyklopedin definierar slang som ”delvis nyskapande, vardagligt gruppspråk ofta bland ungdomar eller bland kamrater i yrkesgrupp (jargong)” (Wikipedia 2017). Jag har tidigare lämnat en redogörelse för dialektala benämningar på småkryp (Nilsson 2008), och medan dialekt huvudsakligen omfattar landsbygdens traditionella språk, så kan slang först och främst hänföras till våra storstäder, främst Stockholm och Göteborg. Slangen kan sägas ingå i storstadens dialekt, för att därifrån sprida sig ut över landet. Speciellt huvudstans södra delar tycks ha utgjort en veritabel slanggenerator med kända företrädare som fotbollsspelaren Nacka Skoglund och sångaren Jerry Williams. Idag tycks slangens nydaning främst hämta sin näring från förorternas blandade språkkultur, vilket i sig inte är något nytt fenomen då många etablerade svenska slanguttryck har sina rötter i romani och finska. Yrkesgrupper som sotare och västgötaknallar har rent historiskt bidragit med hela egna språk som knoparmoj och månsing, och idag bidrar IT-nördar, konsulter, designers, coacher och matlagningsgurus med mängder av yrkesmässig, oftast svengelsk, yrkesjargong.

Gränsen mellan slang och vanligt språk är mycket flytande och en jämförelse mellan olika slanglexikon och Svenska Akademiens Ordbok, SAOB, visar på stora överlapp. Den

rådande synen på språket har under en längre tid rört sig från klara skillnader mellan rätt och fel, till att språket mer utformas av användarna själva. Därmed går det allt mindre tid mellan nya slanguttrycks uppdykande och deras inkorporering i vardagspråket. De färskaste slanguttrycken återfinns säkert bland de som dyker upp på den wikiliknande hemsidan Slangopedia. Hemsidan uttrycker en ambition att samla in det inofficiella språket, vilket här framträder i hela sin provocerande form till synes utan lägstanivåer. Såg där ordleken att kalla en geting för ”goating”, som om vi nu behövde mer av svengelska.

Dubbla ingångar

Jag har närmast mig förhållandet mellan slangen och entomologin från två håll. Dels har jag vittjat Benjamin Thoréns omfattande slanglexikon från 2015 på uttryck med koppling till småkryp. Av alla hans ca

23.000 uttryck har jag urskiljt ett hundratal med klar småkrypskoppling. Att döma av Thoréns lexikon beskriver slang främst sex, sexualiserade kroppsdelar, sprit och knark. Utan ord med såna kopplingar skulle ett lexikon av detta slag bli mycket tunt. Slangordens tillkomst återspeglar förstas rådande maktordningar med starka inslag av rasism och sexism, men har även en del tilltalande inslag av upproriskhet mot överheten, ofta med koppling till den så kallade folkhumorn.

Amatörentomologernas underordning

Min andra ingång består i en slags mycket preliminär insamling av ord som entomologer använder sig av, vilka kan betraktas som slang. Den till synes skrala tillgången på entomologslang kan till stora delar säkert tillskrivas de svenska hobbyentomologernas historiska underordning gentemot naturvetenskapen (se t ex Forshage 2013). Blandningen av proffs och amatörer i de anrika entomologiska sällskapen har hållit vid liv en maktordning där bidragen till vetenskapens utveckling har varit riktsnöret. Tänk på allt snack om den svenska entomologins storhet tack vare alla duktiga amatörers bidrag inom faunistik och taxonomi. Amatörerna har utgjort ett slags fotfolk vars insatser värderats i förhållande till hur deras

aktivitet hjälp professorerna att föra utvecklingen framåt. Ett gubbvälde av detta slag har förstås bidragit till kunskapens utveckling, men samtidigt hämmat kreativiteten när det gäller utvecklandet av en mer lustfylld entomologi, mindre tyngd av ständiga krav på korrekthet och vetenskaplig noggrannhet, och mer kopplad till praktisk verksamhet. Därmed även mer välkomnande för andra än välutbildade äldre män.

Kraven på ett korrekt språkbruk har emanerat från tidskrifternas krav på vetenskaplig form och taxonomins fokus på ett felfritt namnbruk. Jag kan ännu minnas upphettade diskussioner om det förhatliga s:et i sammanskrivningar med ordet ”insekt”, vars brukande närmast gjorde en till avfälling i mångas ögon. Troligen ett uttryck för akademins närmast patologiska tonvikt på form framför innehåll. När nu det accelererande utdöendet av entomologer på universitet och högskolor är på god väg att bryta de akademiska förbindelselänkarna ser vi istället hur statliga namnkommittéer tar över bestämmandet över vad som är korrekt namnbruk. Detta som del av en tydlig trend att hobbyentomologernas underordning gentemot universitetsforskarna ersätts av en liknande beroendeställning i förhållande till naturvårdsbyråkraterna. Värdet av amatörernas verksamhet bedöms nu istället

Entomologmötets gruppbild som blandar forskare och amatörer. Målning: Ph. Otto Labb.

utifrån hur väl den understödjer utvecklingen av rödlistningens kunskapsunderlag. Kravet på vetenskaplig korrekthet odlas fortfarande och förses dessutom med en byråkratisk överbyggnad, typ ÅGP-arter, monitoring och faunaväkteri.

Exempel på entomologslang

Kanske är jag blind för den egna verksamheten, och har därför svårt att se de uttryck jag nyttjar i rollen som entomolog som annat än tillhörande det formella språket. Troligen är mitt entomologiska umgänge för begränsat för någon bredare insyn i hur andra än norrländska skalbaggs-samlare samtalar under utövandet av sin hobby. När det gäller trivialnamn på systematiska grupper ser jag två typer som formellt riktiga. Om vi nyttjar ordningen Hymenoptera som exempel så har vi dels det formella trivialnamnet steklar, men även en trivialform bildad direkt av det vetenskapliga namnet, dvs hymenopterer. Benämningar som avviker från dessa två typer anser jag kan ses som slang, speciellt om de är av förkortande karaktär.

En viktig funktion hos slangen är att den ska kunna fungera som ett slags hemligt språk, till exempel hos ungdomar gentemot vuxna. Entomologerna har ju redan så mycket vetenskapliga namn och termer i sitt snack att de säkert för många redan framstår som mer eller mindre obegripliga. Behovet av slang blir då inte lika påtagligt.

Benämningar på metoder och utrustning

blåsuga, exhaustor med blå slang (Ika Österblad)
gp:a, genitalpreparera
lupp, preparermikroskop
luppa i grupp, att tillsammans identifiera småkryp
petmoj, skaftad nål
preppa, preparera
sug, exhaustor

Trivialnamn på taxa

baggar, skalbaggar
brackar, braconider
chirrar, chironomider

horningar, långhorningar (Julia Pettersson)
ickar, ichneumonider
kallsingar, chalcidoider (Station Linné)
kjellar, scelionider (Ylva Nordström)
långbockar, långhorningar
macros, macrofjärilar
micros, microfjärilar
pleckisar, plecopterer
proctos, proctotrupoider
skalisar, skalbaggar
trickisar, trichopterer
tvålar, dykarbaggar (Per Löfgren)

Övrigt

ambjörn, en full: tio monterade exemplar av samma art i samlingen
bibatteri, insektshotell
finess, ovanlig art med högt bytesvärde
fjärilsnissar, lepidopterologer (Joja Geijer)
kusolog, entomolog (Bengt Ehnström)
loppbiten, intresserad av jordloppor (Joja Geijer)
länis, länsstyrelsen (Julia Pettersson)
obs, observation
pick, aedeagus eller penis
skrottolog, entomolog (Ika Österblad)
småffufs, småfjärilar i fällmaterial

Småkryp i slanglexikonet

Thoréns slanglexikon rymmer ett hundratal slanguttryck med koppling till landlevande leddjur, främst olika typer av insekter. I nästan alla fall ingår insektens namn i slangordet, även om betydelsen som regel tillhör människans kulturella sfär. Man kan därmed säga att kopplingen mellan kryp och företeelse är av bildspråklig karaktär, som till exempel att en energisk person liknas vid en "arbetsmyra". Den bildmässiga kopplingen är oftast lätt att ta till sig, men

stundtals även mer kryptisk, som när en fluga liknas vid en tioöring. Men ofta utgår liknelsen från att krypen är små och lätta. Liknelsen kan även utgå från att ord har fler än en betydelse även om stavningen är identisk. Så kan till exempel en journalist kallas för "bladlus" i och med att den skriver i bladet. Ofta kan namnet på en och samma insekt brukas som slang i många olika sammanhang, och till exempel fluga, geting och humla har alla fler än fem olika betydelser.

Det är vanligt med varianter såtillvida att olika insekter kan användas för att beteckna samma fenomen. En flitig barbesökare kan till exempel kallas "barfluga", "barhumla" eller "barloppa", på samma sätt som små bröst kan få heta "bistick", "getingstick" eller "myggbett". En sup kan få heta "bålgeting", "geting" eller "humla" med koppling till gaddsteklar som sticks eller bränns, men även "ollonborre", till synes utan sådan koppling. En "loppsup" tas just före sänggåendet.

Loppor och löss hörde i äldre tider till vardagen, varför de samlats på sig en rad slanguttryck. Då vägglössen är på god väg tillbaka kan det vara dags att damma av sådana benämningar som "tapetkryssare" och "väggmadam". Flatlöss har ofta benämnts "bagg", men tydligen även "skalbagge", vilket kan ge upphov till viss förvirring. Kanske inte heller helt klokt att kalla könsbehåringen för "baggskogen", men lite roligt ändå. Att kalla en flatlus för "vintermygga" kan säkert tolkas så att

medan de vanliga myggorna håller sig till sommarhalvåret, så suger lusen blod även på vintern. Jag minns även från min egen ungdomstid att man kallade svarta, spetsiga skor för "myggjagare", och Thorén ger även alternativet "myggdödare".

En undertröja kan få heta "lusedämpare" eller "lushage" medan en nätbrynja kan liknas vid en "loppryssa". Att klia sig på kistan kan då liknas vid att "ömsa tallrik för lusen".

Att kvällstidningen Expressen kallas för "Getingen" kände jag till, men den alternativa benämningen "Stinkbaggen" var ny för mig. Tunnelbanan kan få heta både "lysmasken" och "tusenfotingen". "Lysmaskarna" brukar annars avse ögonen, eller "jackena" för att ta till ett annat slanguttryck. Nästa gång planet studsar till när det tar mark kan ni tänka att ni just varit med om en "kålmasklandning".

Vännen och smålänningen Joja Geijer, uppväxt i huvudstan, brukar när han undrar vad klockan är fråga: "Vad gäspar skorpan?" Ett uttryck som förstås finns med i Thoréns slanglexikon och klockan kan även kallas för "skorpionen", eller till och med "spindeln". "Tiden går" kan då bytas ut mot "spindeln kryper" för att krydda språket. Det förefaller annars som om spindlar inte är så frekventa i slangsammanhang, konstigt nog.

Att kalla en dirigent för "flugviftare" tycker jag är rätt fyndigt. Flugor kan i övrigt tillmätas många olika betydelser, varav "flugor i trumpeteten" istället för gonorré kan lämpa sig väl i musikerretsar. Uttrycket "om flugorna kommer" kan tänkas ha utgått från den liknande formuleringen om "kriget" och anges betyda "utifall att". Inte helt oanvändbart.

Småkrypsintressets olika uttryck

Medan insektsföreningarna huvudsakligen jobbat mot någon typ av kunskapsmål, vid sidan av det rena samlarintresset, finns det även lite mer praktiska aktiviteter

omfattande insekter. Ett givet exempel är biodlarna, vilka utifrån målen honungsproduktion och pollinering behöver lära känna sina bin ordentligt. Jag kommer även att tänka på flugfiskarna, vilkas intresse för framför allt de akvatiska insekternas utseende och förekomst, även de kan inräknas i entomologernas skara. Den praktiska tillämpningen av kunskapen är i detta sammanhang förstås att hitta en fluga som fungerar under vissa specifika omständigheter och låter fiskaren få fast sitt byte. Kanske biodlare och flugbindare myntat uttryck med koppling till insekter, som kan inräknas i kategorin entomologisk slang?

En jämförelse med lokala svampföreningars verksamhet visar på att det rena kunskapssökandet mycket väl kan kombineras med praktisk verksamhet kring matsvamp och garnfärgning. En lyckad kombination som gett kvinnorna större plats i naturföreningslivet än vad entomologerna historiskt lyckats med. Min tanke med detta exempel är att stimulera våra insektsföreningar till att väva in även den praktiska entomologin i verksamheten för att sprida fokus lite från den rena kunskapsinsamlingen. Jag tror detta skulle kunna vidga basen för den sociala praktiken, vilket även

skulle kunna påverka språket i en mer informell riktning.

Positivt för utvecklandet av ett eget informellt språk har säkert också varit bildandet av lokala insektsföreningar utanför de gamla universitetens och museernas slagskugga. Av de många föreningsbladen framgår att kreativiteten bland entomologerna stundtals flödar, och att en inriktning mot naturvård även kan rymma många praktiska moment för alla att samlas kring.

Att omsätta befintlig kunskap i handling behöver förstås ingalunda stå i motsats till själva sökandet av ny kunskap. Men debatten om skådande kontra samlande, som engagerat så många, handlar egentligen bara om formerna för insamlandet av ny kunskap, och borde därmed vara underordnad funderingar kring den mer tillämpade verksamhetens omfattning och utformning.

Tack till Joja Geijer, Julia Pettersson, Ika Österblad och alla andra som bidragit med för mig okända slanguttryck och synpunkter på tidigare utkast. Andreas Garpebring noterade hur ornitologerna sprider sina slanguttryck bland entomologerna när de ger sig till att skåda insekter, med exempel som: blocker, kryssa, limma, och stringa.

Källor

- Forshage, Mattias, 2013: Entomologiska Föreningens i Stockholm historia. <http://www.ento.se/historik/>.
- Nilsson, Anders N. 2008: Dialektala namn på insekter och andra småkryp i Norrland. *Natur i Norr* 27(1):1-12.
- Slangopedia, 2017: <http://www.slangopedia.se/>
- Svenska akademins ordbok, SAOB online, 2017: <https://www.saob.se/>
- Thorén, Benjamin, 2015: *Svenskt slanglexikon*. Visby: Nomen förlag.
- Wikipedia, 2017: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Slanguttryck>.

Författarens adress:

Anders Nilsson, Mullsjö 258
914 90 Nordmaling
Epost: andersnnilsson258@gmail.com